

SUMQAYIT DÖVLƏT UNIVERSİTETİ
СУМГАИТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
SUMGAYIT STATE UNIVERSITY

ELMİ XƏBƏRLƏR НАУЧНЫЕ ИЗВЕСТИЯ SCIENTIFIC NEWS

Cild 9

2013

№3

SOSIAL VƏ HUMANİTAR ELMLƏR BÖLMƏSİ
РАЗДЕЛ СОЦИАЛЬНЫХ И ГУМАНИТАРНЫХ НАУК
SOCIAL AND HUMAN SCIENCES

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

Sumqayıt- 2013

19931.

ƏBÜLHƏSƏNOVA VƏSİLƏ ARİF qızı

*Sumqayıt Dövlət Universiteti**Azərbaycan və xarici ölkələr ədəbiyyatı kafedrasının dissertantı**vasilaabilgasanova@rambler.ru*

RAFIQ YUSİFOĞLUNUN PEYZAJ LİRİKASI

Açar sözlər: lirika, poetik, peyzaj, təbiət, obraz

Çağdaş ədəbi prosesdə uşaq ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi kimi tanınan Rafiq Yusifov böyüklər üçün də gözəl və maraqlı şeirlər yazır. Onun zəngin və məhsuldar yaradıcılığında təbiət lirikası özünəməxsus poetik keyfiyyətlərə, məzmun və mündəricə doğruluğuna malikdir. Xalq şairi B. Vahabzadə "Səhər şəfəqləri" adlı poeziya toplusuna yazdığı ön sözdə hələ imzaları oxuculara az tanış olan Paşa Salahlı, Musa Ələkbərli, Eldar Nəsimi, Məmməd Alim, Ələmdar Quluzadə kimi şairlərin şeirlərini qiymətləndirərkən Sumqayıt ədəbi qüvvələrinin də yaradıcılıqlarına münasibət bildirərək göstərirdi ki, "...Tofiq Məmməd üçün aydınlıq, Rafiq Əliyev (Yusifov) üçün yığcamlıq daha çox xasdır" [1, s. 4].

R. Yusifovun yaradıcılığı ilə yaxından tanışlıq Bəxtiyar Vahabzadənin sərrast müşahidəsini dönə-dönə təsdiqləyir. Şairin "Aldanış", "O bağın ağacları", "Çiyin-çiyinəyəm payızla", "Bu dağlar mənim də beşiyim olub", "Quruyan ağac" və başqa şeirlərində təbiətin gözəllikləri onun taleyi üçün iztirab çəkən sənətkarın düşüncələri ilə vəhdətdə tərənnüm olunur. A. Ağbaba R. Yusifovun poeziyasından bəhs edərkən onun şeirlərinin alt qatındakı mifik düşüncənin poetik ifadəsinə xüsusi diqqət yetirir. Alim "Poetik sözün yaddaşı" məqaləsində yazır: "Çağdaş ədəbi tənqidimizdə (elə əvvəllərdə də) müasir şeirimizin poetik xüsusiyyətlərindən söhbət açılarkən obrazlılıqdan, şairin sənətkarlıq özəlliklərindən, istedad və zəhmətindən və s. məsələlərdən kifayət qədər bəhs olunur. Sənətkarın qan yaddaşı, sövq-təbii hissi ilə bağlı olduğu mifik düşüncənin, ilkin təsəvvürlərin poeziyası bir növ unudulur. Bizcə, şairin bədii düşüncələrini yalnız onun istedadı, poetik axtarışları ilə bağlamaq, fikir məhdudluğuna, birtərəfli təhlilə gətirib çıxarır. İstər folklorumuzda, istər klassik, istərsə də çağdaş poeziyamızda bir sıra obrazlar (dağ, qaya, su və s.) var ki, onları yalnız ənənəvi poetik vasitələr kimi qəbul etmək düzgün deyil. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, həmin poetik vasitələrin alt qatındakı mifik qaynağın yaratdığı emosionallıq və obrazlılıq R. Yusifovun şeirlərinə poetik çalarlar əlavə edir" [2].

Təbiətin sirli möcüzələri şairin qələmində bədiiləşir, vaxtsız quruyan və vaxtsız çiçək açan ağacların taleyi onu təşvişə salır, "ağacın dərddini meşə bilmədiyi kimi, mənim də dərdimi ellər bilməyəcək" — deyən müəllifin iç ağırları təbii faciənin xarakterik cizgiləri ilə yadda qalır:

Quşlar da keçən il budaqlarında,

Qurduğu yuvaya yiyə durmadı. [3, s. 201]

Məlumdur ki, dünyanın bir sıra xalqlarının, o cümlədən azərbaycanlıların ilkin ibtidai təsəvvürlərində ağac kultu geniş yayılmışdır. Əcdadlarımızın mifik düşüncəsinə görə, ağac hami və qoruyucu, həyatın başlanğıcı, nəsil törədəndir. "Kitabi-Dədə Qorqud"-da Beyrəyin ölüm xəbərini eşidən bacısı "kölgəlicə qaba ağacım kəsilibdir" — deyir. Anası "qaba ağacda dal-budağın qurumuşdu, yaşayıb güyərdi axır," — deyə oğlu Səgrəgin hünərini alqışlayır, ona xeyir-dua verir. Ümumiyyətlə, qədim türklərin mifoloji düşüncə sisteminə, "dağlar kimi, ağac da dünyanın mərkəzi hesab olunur və özü kökləri və budaqları ilə yerlə göyü birləşdirir. Ona görə də təbiətdə və cəmiyyətdə baş verən ən mühüm proseslər ağacla əlaqələndirilir" [4, s. 61].

Havaların mülayimləşməsinə aldanıb vaxtsız çiçəkləyən ağac R. Yusifovun şeirində canlı bir mühasib kimi təsvir olunur. Şair "bu vədəsiz oyanışa tab gətirib dözülməmiş" — deyə ağaca müraciət edir:

Qışın qarlı təbəssümünə aldanıb,
Onu yaz bilən ağac!
Çiçək gözlərini açıb,
Bəxtiyar-bəxtiyar gülən ağac!
Çiçəyinin üstünə qar yağmazmı?
O qar — gözlərinə atılan
Bir ovuc torpağa bənzəməzmı?
Qar saçlı qış bilərmı heç
Nə deməkdi yaz öpüşü?
Güllərini soldurmazmı buz öpüşü?! [5, s. 95]

Lirik qəhrəmanın bu monoloqu ana kitabımızda Uzun asılmağa aparılarkən ağaclarla dərcləşməsinə xatırladır. "Aldanış" (1980) adlı bu şeirdə təbii hadisə və predmetlərin təşxisləndirilməsi onun mifoloji layını, ədəbi-estetik cizgilərini nümayiş etdirirsə, şeirin ideya mündəricəsi müəllifin sosial vətəndaşlıq mövqeyini, humanist duyğularını əks etdirir. Yüksək əxlaqi-humanist hisslər, dərin sevgi şairin şeirlərində insanla təbiəti monovi tellərlə bir-birinə bağlayır. "Bu şeirlərdə peyzaj — dəniz, çay, zirvə, yamac, söyüd kölgəsi, çəmən şəhi, dağ havası insan mənəviyyəti ilə əlaqələndirilir, ilk eşqin, saf məhəbbətin canlı şahidi kimi mənalanır. Elə buna görə onun təbiətə və gözəlliklə məhəbbət duyğuları nəticə etibarlı ilə İnsana, Vətənə sonsuz sevgi amalı ilə qaynayıb-qarışır, vəhdət təşkil edir" [6].

Qeyd edək ki, Rafiq Yusifoğlunun təbiət lirikası haqqındakı ədəbiyyatşünas Z.Əsgərlinin bu elmi qənaəti H.Ziya, T.Mahmud, Z.Xəlil, Ş.Xəlilli, T.Əlişanoğlu kimi şair və alimlərin fikirləri ilə üst-üstə düşür.

Şairin "Arı və çiçək" şeirində də insan mənəviyyəti, ülvə məhəbbətin şirinliyi poetik bir peyzajda sənətkarlıqla təsvir olunmuşdur. Metaforik misraların silsilə düzümü, yığcam epik cizgilər, inversiya və epitetlər şeirdəki emosionallığı, bədii effekti daha da artırır. İki zərif varlığın — çiçəklə arının təbii vəhdəti sevən ürəklərin səmimi duyğularını ifadə etmək üçün effektiv bir mənərə yaradır:

Təzəcə açan çiçəyin,
Körpə gözü yol çəkirdi.
Dünygörmüş arı isə
Başqa güldən bal çəkirdi.

Çiçək özündə deyildi,
Ağlayırdı için-için.
Ürəyi tır-tır əsirdi
Bir sevdalı arı üçün. [5, s. 210]

Ulu tanrının yaratdığı varlıqlar bir-birilərinə necə tamamlayır, biri digərinin varlığını necə zəruri edirsə, qovuşmağa can atan sevən ürəklər də eləcədir. Kiçik bir şeirdən çıxan əxlaqi-fəlsəfi ideya budur!

İnsanla təbiətin mənəvi birliyi onun şeirlərindəki ictimai məzmunun çağdaş dövrümüzdəki ən ağırlıq bir istiqamətinin — təbiətə qayğının təzahürü kimi diqqəti çəkir. Başqa sözlə, təbiətə qarşı amansız davrananlar, ona əl qaldıranlar cəmiyyətin də nizamını pozurlar. "Təbiətə qıyan insana da qıymazmı?" — fəlsəfi-poetik sualı elmi-texniki tərəqqi əsrinin övladını düşündürməyə vadar edir:

Bu gün bir pərişan söyüdə qıyan,
Sabah bir gözəllə əl qaldırmazmı? [3, s.213]

Şairin "Doğma dağların hüsurunda", "O bağın ağacları", "Qapımızda bitən tutlar" və digər şeirlərinə də eyni ovqat hakimdir. Müəllifin kənd həsrəti, yurd-yuva nisgili bu ovqatla birləşəndə dərin lirizm sosial çağırışlara həzin bir kövrəklik gətirir, bu kövrək məqamda oxucu sanki özünü və təbiəti yenidən dərk edir.

R.Yusifoğlunun təbiət lirikasında Azərbaycan aranı və dağı, dənizi və çayı, çeşməsi və meşəsi, tikanı və çiçəyi ilə bütövlükdə təsvir olunur. "Pəncərəsi dənizə baxdığı üçün özü də

coşqun olan" lirik qəhrəmanın nəzərində "dənizlə dostluq edən qəlb də dəniz olar". Bu baxımdan dəniz obrazı onun şeirlərində yeni bir estetik məzmun, fəlsəfi mahiyyət kəsb edir. "Balıqqulağının insanın ayaqlarının altını çimdikləməsi", "küləklərin dənizin telinə sığal çəkməsi" və sair kimi poetik və orijinal deyimlər şairin romantikasının özünəməxsusluğunu göstərir.

Ümumiyyətlə, Rafiq Yusifoglunun peyzaj lirikasında təbiət milli və bəşəri mahiyyəti, ədəbi-estetik gözəlliyi, fəlsəfi məzmunu ilə insanla vəhdət təsvir olunur. Bu vəhdət onun lirik qəhrəmanının humanist duyğularının, vətəndaşlıq mövqeyinin səciyyəvi xüsusiyyətlərini daha qabarıq şəkildə əks etdirir.

Elmi yeniliyi: Rafiq Yusifoglunun təbiət şeirlərinin səciyyəvi xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirməklə bağlıdır.

Tətbiqi əhəmiyyəti: Peyzaj lirikası, eləcə də vətənpərvərliklə bağlı ədəbi-bədii materialların öyrənilməsində nəzəri mənbə kimi istifadə oluna bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. B.Vahabzadə. Görmək, bilmək, düşünmək/ "Şəhər şəfəqləri" kitabına ön söz. Bakı: "Gənclik", 1976
2. A.Ağbaba. Poetik sözün yaddaşı. "Kredo" qəzeti, Bakı, 2007, 10 mart
3. R.Yusifoglu. Eşqin qarlı yollarında. Bakı: ADPU nəşriyyatı, 2008
4. A.Şükürov. Mifologiya. VI kitab. Bakı: "Elm", 1997
5. R.Yusifoglu. Həsərət sazağı. Bakı: "Şirvanəşr", 2005
6. Z.Əsgərli. "Qəm karvanı", "Həsərət sazağı"/"Ədəbiyyat qəzeti". Bakı, 1998, 2 oktyabr

РЕЗЮМЕ

Весиле Абулгасанова Ариф гызы
ПЕЙЗАЖНАЯ ЛИРИКА РАФИКА ЮСИФОГЛЫ

Ключевые слова: лирика, поэтический, пейзаж, природа, образ

Стихи природы играют особую роль в деятельности Рафика Юсифоглы. Отдельные элементы природы описаны в единстве с человеком в поэзии поэта. В статье рассматриваются поэтический образ природы существа как горы, река, море, деревья, определяется литературно-эстетический идеал мастера, который беспокоится за судьбу природы. В стихах поэта были рассмотрены мифологическая семантика элементы природы, свойственная образность.

SUMMARY

Vesile Abulgasanova Arif
RAFIG YUSIFOGLU'S LANDSCAPE LYRICS

Key words: lyrics, poetic, landscape, nature, image

Nature poems play a special role in R.Yusifoglu's creation. Separate elements of the nature are described in unity with man in poet's poetry. Poetical image of nature beings as mountain, river, sea, tree are reviewed in the article. Literary-aesthetic ideal of the master who is concerning for the fate of the nature, is defined. Mythological semantics of nature items, typical figurativeness that was worked in poet's poems has been reviewed.

Daxil olma tarixi: 01.11.2013

Redaktor: prof. Qasımlı Məhərrəm
Rəyçi: dos. Məmmədov Avtandil

SDU-nun "Filologiya" fakültəsinin 29.10.2013-cü il tarixli
Elmi Şurasının 01 sayılı protokolu